

„Smrt ne postoji“: Etnografsko-religijski intervju o zagrobnom životu

Naravno, čovek ne umire, niko ne umire, smrt ne postoji, samo se dostiže novi nivo posmatranja, novi stupanj svesti, novi nepoznati svet. Kao što čovek ne zna otkuda dolazi, isto tako ne zna ni kuda ide. Ali da nešto postoji, pre i posle, ja čvrsto verujem.

Henri Miler¹

María Tausiet

Sa španskog prevela Danijela Đorović

Kao inspiracija i podsticaj za ovaj rad poslužio je *Vodič za sprovođenje etnografskog intervjuja* Hozea Migela Bardiarana (1975). Članak je rezultat opsežnog intervjuja sačinjenog od sto jednog pitanja u vezi sa uverenjima i običajima koji se tiču mogućnosti života posle smrti. Intervju, vođen sa sveštenikom Rikardom Benededom (1930–2016) neposredno pre njegove smrti, predstavlja izvanredno svedočanstvo o verovanjima i običajima predaka koji su u različitim oblastima Pirineja opstali sve do kasnog 20. veka.

Ključne reči: etnografsko-religijski intervju, smrt, zagrobni život, seoski paroh, tradicionalna i narodna religioznost, besmrtnost, duhovi

Rikardo, koji u trenutku kad je rađen ovaj intervju ima osamdeset šest godina, rodio se u oblasti Sobrarbe, u provinciji Ueska, u najsevernijem i najmanje razvijenom delu aragonskih Pirineja, u jednom malom mestu 100 kilometara udaljenom od grada Ainse koji pripada biskupiji Barbastro čija je crkva, verovatno iz 7. veka, rekonstruisana krajem 15. i početkom 16. veka.

Njegov otac, Hoze Beneded Belosta (1880–1939) bio je zemljoradnik, a majka, Viktorija Sančez Buisan (1896–1985), koja je neko vreme radila kao

¹ “Of course you don’t die, nobody dies, death doesn’t exist, you only reach a new level of vision, a new realm of consciousness, a new unknown world. Just as you don’t know where you came from, so you don’t know where you’re going. But that there is something there, before and after, I firmly believe.” George Wickes, *The Art of Fiction*, intervju s Henrijem Milerom, *The Paris Review* 1962, 28.

služkinja u Barseloni, posvetila se brizi o kući i porodici (Rikardo je živeo sa još šestoro braće i sestara, i još četvoro polubraće i sestara, iako ih je svih desetoro smatrao rođenim).

Dečak Rikardo kad nije bio u školi, vodio je stoku na ispašu, odlazio u brda po drva ali i da lovi ribu i divljač (jarebice i zečeve). Bio je tako sićušan i slabušan sa šest godina da je učiteljica, ne poverovavši da ima toliko, tražila od roditelja krštenicu.

Sa devet godina ostao je bez oca kome se i danas moli i kog smatra svecem „jer je sve što je radio, radio dobro i nikad se nije ljutio“. Malo zatim, 1939. godine, posle rata, došao je u selo novi sveštenik. Rikardo je ubrzo počeo da se ugleda na njega. „Banastonski paroh bio je Bask. Premešten je u moje selo iz Bilbaa, kao što su premeštani i drugi sveštenici baskijskog porekla, jer je bio republikanac, izgnanik. Meni se dopadalo kakvi su bili, kako su govorili, oblačili se ti sveštenici (u mantijama). Bili su vrlo učeni i ja sam želeo da budem kao oni.“

Monsenjer² Rikardo Beneded Sančez (Banaston, Ueska, 7. 2. 1930 – 2016)

² Termin *Mosén* u nekim oblastima Španije, kao u Gornjem Aragonu, stoji ispred imena sveštenika. U srednjem veku tako su se nazivali plemići drugog reda. Etimološki i doslovno znači „moj gospodin“, kao francusko „monsienjer“.

Novi paroh upitao je Rikarda da li bi voleo da postane i on sveštenik kad poraste i on je odgovorio potvrdno. Majka se nije protivila, iako su ljudi govorili: „Kako ćeš da pustiš sina da uči za sveštenika kad znaš šta smo proživeli? I njemu će se desiti isto.“ Dobro je poznato kakva je opšta antiklerikalna klima vladala pre španskog građanskog rata. Upravo je biskupija Barbastra najstrašniji primer toga u celom Gornjem Aragonu, jer je tu ubijeno više od 90% sveštenih lica (Acín et al. 2000: 8).

Posle očeve smrti, s majčinim odobrenjem, Rikardo je počeo da pomaže kao oltarski dečak i, mada mu je zaista teško palo, malo-pomalo naučio je misu na latinskom.

Do svoje dvanaeste godine živeo je u selu. Potom je u bogosloviji u Uesku učio četiri godine za sveštenika, što bi odgovaralo današnjim osnovnim studijama. Tamo je učio „mnogo religije, mnogo gramatike i latinskog, najmanje matematike“.

Između šesnaeste i devetnaeste godine pohađao je filozofiju u Barbastru, u kapucinskom samostanu, gde mu je profesor bio Ambrosio Sans sa Univerziteta Komiljas. Kao dvadesetogodišnjak seli se u Leridu da bi otpočeo karijeru teologa. Četiri godine kasnije dobija parohiju u Liriju (u Uesku), planinskom seocetu u oblasti Ribagorse, s romaničkom crkvom obnovljenom u 16. i 17. veku, na 1325 metara nadmorske visine.

Po Rikardovim rečima, on je bio prvi sveštenik koji se tu pojavio posle građanskog rata. „Prethodnog su ubili.“ Bio je veoma dobro prihvaćen, uprkos tome što je bio tako mlad. „Veoma su me poštovali. Ljubili su mi ruku i skidali šešir kad bi me ugledali. Takav je bio običaj.“

Od samog početka, monsenjer Rikardo se pokazao kao optimista i pun tolerancije, što će se proširiti i kasnije na čitavu njegovu sveštenu karijeru. „Ljudi su dolazili na misu. Ja sam verovao da im se propoved dopada. Ali nije, njima se spavalo. I zaspali bi. „Dolazimo umorni sa polja i zaspimo ovde gde je sveže, govorili su.“

Tokom pet godina (1954–1959) dok je bio lirijski paroh, bio je zadužen i za sela Arasan, Ramastue, Eresue i Sos do kojih je odlazio svake nedelje svojim kolima. Kao što sam Rikardo objašnjava: „Pre je bilo više sveštenika, svako selo je imalo svog. Posle, ne.“

Njegova naredna služba bila je parohija u Eristeu, još jednom malom mestu u Pirinejima u oblasti Ribagorse smeštenom na vrlo suvom terenu, okruženom strmim stenama i planinama. Rikardo je tu živeo petnaest godina (1959–1973), obilazeći kao paroh i mesta Sahun, Sesue, Eresue, kao i slavno svetište Naše Gospe od Guajente, poteklo iz 12. veka na osnovu legendarnog ukazivanja Bogorodice oblasnom gospodaru.

Konačno, sve do penzije 2010, kad je imao osamdeset godina, Rikardo je bio paroh u periodu od 37 godina (1973–2010) u pirinejskom mestu Lafortunada, kao i obližnjim mestima Telja, Revilja, Hospital de Telja, Salinas de Sin, i

romaničko-gotičkom svetištu Naše Gospe od Badaina, sagrađenom u 11. veku, nakon što se i na tom mestu raširila legenda o ukazivanju Bogorodice koja nosi jedan lik. Svetište je uništeno 1936. godine tokom građanskog rata.

Kako selo u kom se rodio, tako i mesta u kojima je službovao, sva izolovana na planinskim visovima, od pamtiveka su se oslanjala na poljoprivredno-stočarsku ekonomiju i sama sebe izdržavala. Karakteristična kulturna izolovanost i zaostalost ovih krajeva pretače od gradnje hidrocentrale Lafortunade 1923. Ogroman priliv radnika privučenih njenom izgradnjom značio je ponovno nastanjivanje krajeva koji su bili gotovo napušteni.

Pa ipak, uprkos navedenim promenama i međusobnim uticajima, koji se nisu uočavali u pravom smislu sve do šezdesetih godina 20. veka, kada je novi put prestao da se smatra privatnim (pre nego što je izgrađena hidrocentrala postajali su samo kolski putevi, što je onemogućavalo pristup vozilima), ovo područje se oduvek odlikovalo, pa i danas, brojnim sačuvanim legendama i bogatom etnografskom tradicijom.

Rikardo u domu za stare u Uesku (2014)

Imajući u vidu karstnu topografiju ovog kraja, kao i njenu poslovičnu izolovanost, ne čudi što ovo podneblje obiluje pričama i legendama o stanovnicima podzemnih pećina i izvora, o skrivenom blagu, i naročito o skupovima veštica, đavola i grbavaca. Pomenuta predanja, prenošena s kolena na koleno, bilo kao istinita svedočanstva ili priče, ili pre kao mešavina jednog i drugog, ostala su u modi sve doskora.

Mada je većinu života proveo u planini, Rikardo je nekoliko puta putovao u inostranstvo, čega se danas rado seća. Kako je odmicao intervju, ta su putovanja bez sumnje doprinela jednom mentalnom otvaranju, ne baš očekivanom ni uobičajenom za klerika poput njega. Posetio je Zair, Izrael i Holandiju, i dva puta duže boravio van zemlje, jednom u Francuskoj (Lion i Bretanja), drugi put u Njujorku, u Harlemu, gde je menjao tamošnjeg sveštenika četiri meseca, što mu je omogućilo da nauči malo i engleski, jezik koji se i danas trudi da nekako održava.

Posle penzionisanja, Rikardo je proveo nekoliko godina u sveštenu dom u Barbastru. Od 2013. živi u Uesku, u jednom domu za stare gde je jedini sveštenik. Tu, osim što se druži sa cimerima, drži misu nedeljom i u dane praznika. Tako se oseća korisnim i zadovoljnim.

Ovo što sledi u nastavku jeste rezultat više razgovora s Rikardom povodom etnografskog upitnika koji čini sto jedno pitanje o zagrobnom životu³. Kao što se moglo očekivati, na mnoga od pitanja, iako ih je pažljivo saslušao i razmotrio, nisu dati konzistentni i dovoljno značajni odgovori. Možda je najvažnije to što je monsenjer Rikardo, s velikim smislom za humor, izrazio ne samo svoja poetična verovanja i lična osećanja, već i verovanja i običaje sveta čiji je svedok bio tokom dugog niza godina.

U klimi dubokog antiklerikalizma, posle svirepog Španskog građanskog rata (1936–1939) koji je tokom više godina delio zemlju na dve nepomirljive strane, mnogi su religiju doživljavali ne toliko kao niz verovanja (u određene dogme), pa ni kao praksu (rituale, svetkovine, svete tajne), nego radije kao soteriologiju i eshatologiju (vid spasenja i života posle smrti). Ovaj intervju, vođen sa seoskim sveštenikom koji je veći deo života radio u izolovanim planinskim selima nadomak francuske granice, predstavlja svedočanstvo, s jedne strane, o njegovoj otvorenosti i tolerantnom stavu koji su mu, za razliku od mnogih drugih sveštenika, omogućili da bude prihvaćen među parohijanima kao jedan od njih, i s druge strane, o tome da su predačka verovanja i prakse vezane za zagrobni život još snažne kod velike većine, čak i kod ljudi indiferentnih prema idejama koje zastupa crkva.

1. *Verujete li da postoji nešto posle smrti?*

Vrlo dobro pitanje! Tako sam propovedao, ali u to i verujem. Kakvo je to „nešto“? Ne znam, to je već teže. Ponekad pričam ovde (u domu za stare) sa jednom gospođom, i ona mi kaže da ne veruje ni u šta. Ali nego šta nego veruje...

2. *Šta mislite o ideji dobre i loše smrti u odnosu na zagrobni život?*

³ Kompletan upitnik nalazi se u prilogu na kraju ovog intervjua.

Dobra smrt je ona koja se doživi u krevetu, u krugu porodice i u molitvi. Loša smrt, to je ona koja se desi nesretnim slučajem, iznenada. Ljudi kažu da je ona bolja, jer tako ljudi ne shvataju šta im se dešava, ne pate. Ja kažem: od iznenadne i neočekivane smrti izbavi me, Gospode. Takođe, loša smrt je i namerna smrt, samoubistvo. Ali Gospod to ne razmatra, jer onaj ko to uradi ne zna šta čini: kao da su mu pregorele svećice. Kad bi se neko ubio, sahranjivali bi ga na susednom divljem groblju, gde su se sahranjivale samoubice. I tada se nije zvonilo zvonima. Ali, ja sam i samoubicama pružao sahranu kao i drugima i sahranjivao ih na normalnom groblju. Ja ne znam šta je njima prolazilo kroz glavu. Ja nisam sudija.

3. *Da li verujete ili ste videli da neko veruje da se može predvideti nečija smrt?*

Kada bi neko bio bolestan i kad bi se ugledala u sobi crna muva, ili pauk, to se tumačilo kao predznak smrti. Takođe, smatralo se lošim predznakom kad se vidi crna mačka, što je mogla biti zla veštica.

[U nekim selima u Gornjem Aragonu, neki su tvrdili da su, malo pre nego što bi neko umro, čuli u kući tri udarca kojima se svojim štapom oglasio sveti Paskual Bailon, franjevac iz Saragose (1540–1592). Verovanja u predznake smrti bila su vrlo raširena, v.: Andolz Canela 1995: 14–17.]

4. *Da li se plašite smrti ili mrtvih? Zašto?*

Ne. Ni smrti, ni mrtvih. Vodim računa o tome da se molim, i da se ispovedim. Verujem da će me Gospod primiti dobro.

5. *A strah od groblja?*

Na groblje se ulazi s mnogo poštovanja. Naročito noću. Zimi, mise i službe se vrše uvek danju, kako se ne bi ulazilo na groblje noću. I sâm sam, kao dete, bio prestravljen da prođem grobljem. Pa i sada, nije mi svejedno. Da uđem ja sam noću na groblje i danas bi me plašilo. Ne znam zašto, jer neće meni mrtvi ništa. Ali to je vrlo ozbiljna stvar...

6. *Šta se desi ako neko umre otvorenih očiju?*

Oči se uvek zatvaraju. Ja sam to radio mnogo puta. To je bio čin milosrđa. Verujem da je to zbog utiska koji se odaje.

[U narodima koji žive na planinama kažu da oni koji umru otvorenih očiju biraju sledećeg koji će umreti, a to je onaj koga su poslednjeg pogledali. Zato mu se zatvaraju oči što pre⁴.]

7. *A ako se umre s otvorenim ustima?*

Ima i onih koji misle da se moraju zatvoriti usta pokojniku, tako što se vežu maramicom da se donja vilica ne bi odvojila, zbog lošeg utiska koji bi takav prizor odavao.

[Drugo tumačenje je da bi duša (duh, životni dah) mogla da pokuša da se vrati i uđe kroz usta pokojniku ili čak nekom od prisutnih na sahrani (Andolz Canela 1995: 63).]

8. *Kaže se da treba pokojnika izneti iz kuće „s nogama okrenutim napred“.*
Zašto?

Da. Ne znam zašto. Neki kažu da je to zato da se pokojnik ne bi vratio. Kad bi izašao s glavom okrenutom napred, sećao bi se mesta odakle je izašao.

9. *Kako se pokojnik oblači? U svoje najbolje odelo? Ono sa venčanja? Ili se obmotava mrtvačkim pokrovom?*

Najpre pokojnika treba okupati. Nekada se telo uvijalo u mrtvački pokrov, u jedno platno. Kasnije je postalo uobičajeno da se oblači u najbolje odelo, kao za svadbu, sa kravatom. Ako je pokojnik svešteno lice, oblačili bi ga u sveštenu odeždu, kao da će da služi misu, s misnicom⁵ preko kovčega. Smrt je bila svečanost i moralo se ići dobro obučen i čist, žene s namazanim noktima. Sada se pokojnik obično uvija u čaršav, jer se skoro uvek umire u bolnici.

[U staro doba, govorili su da mrtvački pokrov ne treba vezivati, kako bi pokojnik lako mogao da ga skinе kada bude bio pozvan na Strašni sud. Neki su bili ubeđeni da idu da se pojave pred Svetim Petrom i stoga su smatrali da treba da izgledaju dostojanstveno. Zbog toga su one kojima je svadbeno odelo još pristajalo, oblačili u to ruho. I stoga mnogi nisu ostavljali svoju najbolju odeću deci. Nije bilo uobičajeno da se pokojniku obuvaju cipele; neki kažu da je to zato da ne bi mogli da se vrate kući.]

10. *Da li se stavljaju neki predmeti u kovčeg pokojnika kao talisman, da bi ga služila sreća na onom svetu?*

⁴ Prema Hoze-Migelu de Barandiaranu, u Baskiji, „običaj je da se zatvore oči pokojniku, ili će u suprotnom ubrzo umreti još neko iz te porodice: da pokojnik ne bi poveo sa sobom još nekog, kako oni kažu“ (Barandiarán 1946: 66).

⁵ Ornat, kazula, sveštenučki plašt (nap. prev.).

Običaj je bio da se pokojniku zakače medalje i stave u džepove slike sveta-
ca. Isto tako, ponekad bi u pokojnikove ruke stavljali brojanice. Poslednje što
sam video je da su u kovčeg stavili štap i kapu. Neki sveštenici traže da se stavi
Biblija kao jastuk.

[Bilo je mnogo vernika koji su verovali u San Antonija i San Hozea koji su
tražili da im se u kovčeg stavi statua nekog od ova dva sveca. Sveti Antonije je
zaštitnik životinja a sveti Hoze štiti kuću i porodicu.

U nekim selima stavljali su so za vrat pokojnika, da se leš ne bi previše
brzo raspao; u drugima su prosto stavljali so na jedan tanjirić ispod kreveta pre
sahrane.]

11. Da li se pokušavalo da se pokojniku na neki način olakša ispuštanje duše?

Da, svećama mu se osvetljivao put na onaj svet, jer su one znak vere, svetlosti, a
mlade devojke su upaljenim lampama otvarale vrata i prozore.

12. I šta se radilo da se pokojnik ne bi vratio?

Neki su se plašili da će mrtvi da se vrate.

[U nekim selima zatvarala su se vrata i prozori kuće; zatvarale su se oči i usta
pokojnika, i nozdrve bi se zapušile. Pokojnik se sahranjivao bez cipela. U nekim
slučajevima, čak, pravio se novi raspored nameštaja da pokojnik ne bi prepo-
znao kuću ako se vrati i da bi otišao dalje.]

*13. A šta sa stvarima koje bi ostale za pokojnikom? Da li se pripisivao ikakav
efekat (pozitivan ili negativan) odeći u kojoj je bio kad je umro ili ostatku
njegove odeće? A šta je s njegovim ličnim stvarima koje je za sobom osta-
vio?*

Odeća i predmeti pokojnika su se spaljivali: ništa nije ostajalo. U selima bi
se obično palila velika vatra, da se pokojnik ne bi vratio. Sve se tu uništavalo,
da se ne vrati. Ja sam spalio sve što je pripadalo mojoj majci. Ali posle sam se
pokajao. A uradio sam tako zato što me je ona to učila da treba.

*14. Da li se provodila cela noć uz telo pokojnika? Koliko sati je moralo da
prođe do sahranjivanja?*

Da. U to vreme nije bilo mrtvačnica. Pokojnika su ostavljali u spavaćoj so-
bi, svi ostali bi se okupili u dnevnom boravku. Oni koji su hteli da vide pokojni-
ka nisu ulazili u spavaću sobu sami, već u parovima ili grupama. Muškarci bi
bili na jednom mestu, obično je to bila velika dnevna soba, a žene na drugom,
obično u manjoj sobi. U početku je sve bilo puno ozbiljnosti. Mnogo sati bi se
provelo u molitvi. Ali noć bi se odužila, služili bi se kolači i rakija. Muškarci bi
počeli da igraju karte i da pričaju šale. Razgovor bi kretao u drugom pravcu. Do

pet ujutru, došlo bi dotle da se pevaju hote⁶. Ja sam govorio, zašto ne uzmemo malo vina i šunke i onda odemo na spavanje? Moralo je da prođe dvadeset četiri sata da bi se pokojnik sahranio.

[Postoji tumačenje da je pravi smisao bdenja bio da se okupe živi, obnove prijateljstva, da shvate važnost života kad se nađu oči u oči sa smrću, neizbežnim zlom kojem niko ne može umaći.]

15. *Kako su zvonila zvona za pokojnikom?*

Na jedan način se zvonilo za odrasle pokojnike, na drugi za umrlu decu. Uobičajeno, kad bi neko umro zvuk zvona je bio žaloban. Bila su to tri udarca, odzvanjajuća. Prva dva dublja, velikog zvona, a treći prodorniji, o malo zvono.

Zvuk zvona povodom smrti deteta bio je veseo. Ta su se deca smatrala anđelima, oblačila su se u belo – u odelo s prvog pričešća, ako su ga već imala, a bila su sahranjivana u belim kovčezima ukrašenim cvećem.

Rikardo Beneded i autorka María Tausiet

16. *Da li su se tokom bdenja palile sveće? Zašto?*

Da, naravno. Za mene, sveće su simbol vere. Neki su verovali da ako se pokojnik ostavi bez svetla neće naći put do neba, da anđeli neće doći po njegovu dušu i da će ga preuzeti zli duhovi.

⁶ Hota (šp. jota), španski narodni ples s pevanjem i kastanjetama (prim. prev.).

17. *Da li ste za kremaciju ili sahranu?*

Ja... pa... Za sahranu. I kremacija je takođe u redu, samo, ne znam... Pošto je ranije bila zabranjena... Bila je greh. Govorilo se da se tako ide u pakao.

[Katolička crkva branila je kremaciju sve do 1963. Tek od 1966. katolički sveštenici dobili su dozvolu da sprovode ceremoniju kremacije.]

18. *Kada bi trebalo da vas sahrane, da li biste izabrali da budete sahranjeni u zemlju, u grob ili u nišu?*

U nišu, jer tu onda stoji ploča. I zato što u mom selu nije bilo drugih sveštenika i tako bi svi mogli da vide.

Banaston je pripadao okrugu Gerbe-Griebal sve dok nije pripojen Ainsu 1970. Mnogi su govorili da je moguće da je baš u Grieblu, selu napuštenom još od 1960, skriven Sveti Gral. Otuda i ime, ako se izbace dva srednja slova ostaje „Grial“ (na španskom „Gral“). A Sveti Gral možda se čuvao u kući zvanoj „Kuća čuvar“.

Ja mislim da stavim na svoj nadgrobni spomenik jedan pehar. Ja ću to sam da uredim, da bude onako kako sam želeo. A kao epitaf staviću: „U sveža jutra okupljeni, pravićemo cvetne vence, za Tvoju ljubav, i uplitati ih mojom kosom“ (Sveti Jovan od Krsta, *Duhovni spev* 21).

Ja sam sam počeo da radim „u sveža jutra“, u tom smislu što sam bio vrlo mlad...

19. *Da li biste imali nešto protiv da donirate organe za transplantaciju?*

Ja to ne mogu. Ali ne gledam na to kao na nešto loše.

20. *Verujete li da oni koji umru na Veliki petak ili na dan Božića idu pravo u raj, jer su tih dana izuzetno vrata raja otvorena?*

Ne baš. Ali ako se umre u subotu, pokojnik ima sreće, jer mogu da ga isprate.

21. *Posmrtna daće predstavljaju neku vrstu žrtvovanja hrane koja pomaže pokojniku da ostvari svoju sudbinu? Ili je to pre neka manifestacija zajedništva između živih i mrtvih?*

Ovo drugo. Daće su se smatrale oproštajnim obrokom. Pravio bi se ceo obrok, sve s kafom i pićem. Obično se sastojao od svečane supe, rinflajša i pasulja⁷.

⁷ Prema Rafaelu Andolsu, pasulj se jeo da bi se ljudi napunili vazduhom i na taj način duh pokojnika nije mogao da uđe u njih. „Ljudi su zamišljali taj duh kao neku vrstu daška vetra, i

22. *Da li ste Vi bili svedok verovanja u prelazni period između života i smrti, ili u progresivnu smrt? (U nekim ruskim selima, na primer, veruju u postojanje različitih perioda prelaska u stanje definitivne smrti, kao što su prva tri dana, prvih devet, četrdeset dana i godišnjica).*

Ranije se u to verovalo. Ali ne u moje vreme. Ono što ja kažem, to je da smrt ne postoji. To je jedan minut, jedna sekunda. Jedno odvajanje od ovog sveta i prelazak u drugi. Kad umrem, nemojte da kažete da sam umro. Recite da sam otišao na putovanje. *Vita mutatur, non tollitur* (Život se ne završava, već se menja). To sam ja propovedao na latinskom. Ne umiremo zauvek. To je jedna promena. Ono što umire je samo telo.

23. *Da li ste bili svedok verovanja u pojave duhova i mučenih duša koje se vraćaju?*

Neki veruju u to, da se neki pokojnici vraćaju naročito da traže da im se služi misa za njih. I zbog toga stvaraju mnogo buke. U nekim kućama čuje se mnogo buke. Jednom su me zvali zabrinuti iz jedne kuće i ja sam kod njih ostao da spavam i probudio sam se od istih tih zvukova. Rekao sam da im da se neće desiti ništa, i znaš šta je bilo? Neka životinjica koja je skakala s grede na gredu, i ljudi se prepali.

Takođe bi me zvali kad bi sanjali pokojnika, tražili su da služim misu i onda bi mi platili i davali mi doručak⁸.

24. *Da li su se voljeni opraštali zauvek, ili se verovalo u ponovni susret?*

bilo je važno da takav vazduh ne uđe u njihovo telo. I zbog toga, nema sumnje da je najbolji način bio ispuniti se vazduhom, da duh pokojnika ne bi mogao da uđe. Ceo svet zna za nadimajuća svojstva pasulja..." (Andolz Canela 1995: 141).

⁸ Kao što objašnjava Rafael Andols, „neki su verovali da tu buku prave sami sveštenici i crkvenjaci da bi dobili priloge. Drugi su mislili da su to veštice. Ali, većina ljudi bila je ubeđena da su to duše koje na taj način traže pomoć.“ U vezi sa verovanjem u duše koje se vraćaju jer su mučene, u mnogim narodima se pripovedala „priča o ženi koja je čistila pasulj noću za sledeći dan [...] a ujutru bi nalazila devet ili dvanaest zrna pasulja odvojenih od ostatka“. To se tumačilo kao znak da „neka duša traži devet ili dvanaest misa“. Takođe, bilo je onih koji su verovali da, kada se u hlebu misteriozno pojavi trag kao da ga je neko malo zagrizao, da to znači da nespokojne duše traže misu, jer se verovalo da one žive u hlebu. „Stoga, kad bi nekom ispalo parče hleba na pod, običaj je bio da se poljubi kad se podigne. Isto tako trebalo je poljubiti i parče hleba koje se daje prosjaku. I nije valjalo ostavljati hleb naopako okrenut, jer su onda duše patile. A još gore zabosti nož u hleb.“ Zapravo, u nekim selima su se plaćale mise za pokoj duše. Običaj je bio da se plaća svešteniku hlebom, koji se zvao „hleb duša“ (pan de las almas), Andolz Canela 1995: 58–59).

Narod je govorio: „Videćemo se na nebesima“, „Nije uradio ništa drugo, samo je otišao pre nas, kasnije ćemo se sresti“. Ali, kako je na nebu? Gde je to? To ne znamo.

25. Kakav se odnos uopšte uspostavljao sa preminulim voljenima?

Neko vreme, odavao se utisak kako niko nije ni umro. Posebno kod žena, koje su bile toliko vremena same. Mnoge bi nastavljale da govore sa svojim preminulim majkama, da im pričaju šta se dešava i da im se poveravaju i jadaju.

26. Da li ste imali prilike nekad da se sretnete sa verovanjima u čarolije, u vradžbine, kletve ili zasednutost duhovima mrtvih?

Mnogo se verovalo u veštice. Mogle su da se spuste niz dimnjak i učine nešto nažao osobi ili životinji. Da ne bi mogle tuda da uđu, stavljala se prepreka, neki veliki kamen. I takođe, strašilo za veštice⁹.

Nazivali su vešticama žene s nekom falinkom, koje se nisu češljale ili kupale.

Kažu da se u jednoj kući događalo da svake godine umre jedna mazga na Božić. Jedne Badnje večeri, sluga je video crnu mačku na leđima jedne mazge u štali. Udario ju je metlom i sledećeg dana videli su jednu staricu s polomljenom rukom¹⁰. Tako se pričalo. Tada nije bilo ni televizije ni radija, a narod je tražio neku rasonodu da provede duge zimske noći. Pričale su se tako priče večerima u svakoj kući.

27. Kakva je bila sahrana onih koji nisu imali potomstva? Da li se razlikovala od ostalih?

Kad je reč o samcima i hendikepiranima, za njih se služila takozvana „suva misa“. Ime je nastalo, kažu, u doba otkrića Amerike. Sveštenika bi povelili na brod, išli su na put sve sami razbojnici, i on je njih pokušavao da podučava. Kada bi more bilo uzburkano, služila se „suva misa“, tj. misa bez vina. To je zato što se verovalo da prosuto vino donosi nesreću. To je bila misa bez osveštanja i

⁹ U Gornjem Aragonu veoma su popularna takozvana strašila za veštice (espantabrujas), naročito u vidu ex voto ili figura svetaca ili životinja koji su, ako se stave iznad ognjišta, štitili od vradžbina (ili veštica). Angel Gari smatra da je neophodnost da se ovaj otvor zaštiti povezan s pradedovskim verovanjima da je ognjište, kao glavno mesto gde u kući gori vatra, zapravo mesto gde se manifestuje božansko, od čega zavisi i dobro zdravlje svih ukućana. U staro doba strašila za veštice bila su obično u vidu antropomorfnog kamena, ili kamena u obliku krsta, obavezno poroznog i sa rupicom u centru kroz koju je trebalo da se čuje vazduh kako šušti. V.: Guatas (ed.) 1992; Castán 2000.

¹⁰ Više o ovom predanju: Lafoz Rabaza 1990, Adell, García 2003.

bez pričešćivanja. Ja kad sam rekao „suva misa“, mislio sam misa bez pevanja i drugih običaja¹¹

28. Kako izgleda onaj svet? Verujete li u pakao, u čistilište, limb, raj?

U pakao verujem, ali ga ne propovedam. Kažem da verujem, jer je to jedna od dogmi vere. I ne mogu da kažem da ne verujem. Kao i euharistija, još jedna dogma: verujemo da je u hostiji Bog, ali kada je prelomimo nema ničeg. Pakao ne razumem, niti umem da ga objasnim. Za neke porodice pakao je ovaj život. Ima jedan vic o paklu koji kaže: ministar industrije otišao u pakao i prvo što je uradio bila je popravka kotlova, pošto nijedan nije radio. I ugradio je klimu, tako da u paklu ima i hlađenja!

I još nešto: pakao se stalno pominje u svetim spisima, ali isto tako se i ponavlja da je Bog otac. A očevi vole svoje sinove, što znači da im sve opraštaju. Ni u čistilište ne verujem mnogo. Jer čistilište imamo ovde, ovo je čistilište.

Limb je izraz, kad je neko zbunjeno kaže se: „ti si u limbu“ (nisi ni na nebu ni na zemlji!)

Ja propovedam raj. Na primer, udovici kažem: Ne brini, tvoj muž je u raju i moliće se za tebe. Imaj poverenja u svog muža, nisi sama.

Propovedam ljubav, sreću. Ljubav je praštanje, treba se mnogo voleti. Ljubav je kad se misli da nas je Bog stvorio da budemo srećni. Ako si srećan, sve drugo je lako. Ako neko nije srećan, šta možeš očekivati od takve osobe?

29. Veruje se da decu treba krstiti što pre je moguće da ne bi otišla u limb?

Istog dana, ako je moguće. Kad je bilo moje krštenje, kum se popeo da zvoni zvonima najjače što je mogao. Kad je sišao, iznuren, sav znojav, rekao je: „To je zato što želim da bude dobar hrišćanin.“

30. Verujete li u kolektivni Strašni sud? A šta je s pojedinačnim sudom?

U Strašni sud. Ovce desno a jarci levo.

31. Verujete li u besmrtnost tela? U uskrснуće tela?

Da. Ja sam podučavao decu o uskrснуću u školi. I da bi shvatili, pokazivao sam im veliku hrpu peska u kojoj su bile sakrivene dve ili tri igle. I onda bih im

¹¹ U strogom smislu „suva ili brodska misa“ bila je ona koja se služila na preookeanskim brodovima, kao i svaka druga misa, osim što nije bilo osveštavanja i pričešćivanja, da se ne bi rizikovalo da se prospe Hristova krv. Iako ju je Tridentski sabor zabranio, posle duge debate, Španci su uspeli da dobiju privilegiju da je slave do 1621. Rikardo ovaj termin koristi za manje svečane mise, podrazumevajući skromnije, prostije mise, bez pompe. V.: Gil Muñoz 2005.

rekao: Tražite ih! Ne bi ih našli i onda bih im ja govorio: Postoji i drugi način, pomoću magneta. Takvo je i uskrsnuće! Hteo sam da im objasnim da je za Boga sve moguće.

32. *Jeste li viđali slučajeve ljudi koji su izgubili veru, skeptike ili ravnodušne prema religiji koji su zvali sveštenika tek onda kad su bili na samrti, uplašeni da će biti prokleti?*

Sveštenik se pozivao uvek. Jednom sam napravio grešku. Sahranili su jednog dečaka tek rođenog a da me nisu zvali. Baš mi je bilo krivo. I zamerio sam im to. Danas to ne bih učinio. Tako sam postupio jer je moje tadašnje znanje bilo kao u deteta. Vrlo ritualno.

33. *Verujete li u posrednike koji su specijalizovani u spasavanju duša, koji oslobađaju duše iz čistilišta, kao što je na primer Gospa Karmelska?*

Ranije jesam. I sam sam propovedao o skapularu Gospe Karmelske. Sad više ne. To je bila makaronska propoved koja neće ući u istoriju književnosti...

[Prema takozvanoj „subotnoj privilegiji“, lažnoj buli koja se pripisuje Papi Jovanu XXII pošto je imao viziju da oni koji umru dok na sebi imaju skapular s likom Gospe Karmelske, ne idu u pakao, već sledeće subote od svoje smrti, ako im je duša bila u čistilištu, ulaze u raj¹².]

34. *Šta mislite o žalosti za pokojnicima? Koliko je trajala? U čemu se ogledala? Za kim su ljudi bili u žalosti? Kako je to uticalo na žive i na mrtve?*

Pre je trajala žalost jednu godinu, najmanje. Ponekad i do pet godina. Prozori i vrata kuća su se zatvarali tokom proslava, kad bi ulicom prolazio narod, neki bi sklanjali saksije i cveće sa prozora. Oblačilo se u crninu. Nije se izlazilo, nije se slušala muzika. A devojke nisu išle na igranke ako im je umro otac, stric, deda. Tako su neke provodile čitavu mladost bez izlazaka i igranja. Ili su nosile skapular Gospe Karmelske, recimo, ako je neku ostavio momak, ona je to radila da bi upoznala drugog... Jadne one.

35. *Da li molitve živih za mrtve pomažu da pokojnici odu u raj? Ili da uđe u raj pre? A mise za duše u čistilištu? Da li ste viđali testamente u kojima je bilo zahteva da se godišnje služi pomen?*

¹² O poreklu i razvoju ovog verovanja v.: Ruiz Molina 2012, 53–74.

Da, i sâm sam ih služio. Ponekad, ako nije mogao da ide notar, testament je otvarao sveštenik¹³. Ali sada ne verujem previše u sve to. Ako hoće da se obavi pomen, neka bude, ako ne, ne.

36. *Da li ljudi pokušavaju da zaborave mrtve ili da ih se što bolje sećaju?*

I jedno i drugo. Neki čine sve da ih zaborave, ali većina obreda služi da ih se sećamo i da živi ostanu u dodiru s mrtvima. Nekad se od pokojnika traži savet, nekad im se priča šta ima novo, nekada ih zazivaju kao zaštitnike. Postoji jedan pravi kult vezan za pretke.

37. *Da li se pokojnika sećamo najviše na Dušni dan¹⁴ 2. novembra ili na Sve svete 1. novembra?*

Da, to su dani kad na groblju imamo „overbooking“. Onima koji su sahranjeni u zemlju, nekoliko dana pre Svih svetih, dođu bližnji pa malo prekopaju zemlju motikom, promešaju je, da bi bila rastresita, kao da je pokop bio skoro...

38. *Tih dana se jedu posebne poslastice (kolači zvani „kosti svetaca“, uštipci „bunjuelosi“ i sl.)?*

Jeli su se najviše bunjuelosi i domaći kolači. Na nekim mestima, služili su na tacnama tvrdo kuvana jaja posuta cimetom.

39. *Verujete li da životinje imaju dušu? Jesu li besmrtne? Na koji način?*

Ja verujem da se ništa ne može uništiti. A ako se ništa ne uništava, životinje se pretvaraju u našu sopstvenu snagu, dušu, život. Na primer, krv jagnjeta koje jedemo.

40. *Da li se biljke rađaju i umiru ili žive neprestano, bez prekida?*

S biljkama se dešava isto što i sa životinjama.

41. *Kakav je generalno odnos prirode i onog sveta?*

Za mene to je jedno isto. Pirinejske planine su čudesne. Sve te tera da misliš na neobične stvari. Ja sam svoje propovedi pripremao tako što sam se vozio kolima i posmatrao drveće, vrapce...

42. *Verujete li u opšte spasenje?*

¹³ O tzv. „testamentu pred sveštenikom“ v.: Rivas Pérez 1945, Bueno Bellido, Esteban Pradas 1986: 79–115.

¹⁴ Spomen svih vernih mrtvih u Rimokatoličkoj crkvi (nap. prev.).

Da, naravno. Za sve, i za sve religije.

Nas uče vrlo loše. Uče nas da je jedina prava religija katolička. Meni se dopada da pričam sa svima: sa protestantima, sa Jehovinim svedocima...

Znam ceo *Duhovni spev* Svetog Jovana od Krsta, četrdeset [ima ih 39] pesama. Naučio sam ih čim sam umeo da čitam. I danas ih znam napamet. Poslednja pesma je ujedinjenje s Bogom. A ima jedna koja kaže: „Uhvatimo lisice / Jer naš je vinograd u cvetu / dok od ruža pravimo buket / i neka niko ne nestane na planini.“

Lisice predstavljaju grehe i grešnike. Ali se kaže i da niko ne treba da nestane.

[Zapravo, u originalu se koristi glagol „parezca“, što znači „pojaviti se“ a ne „perezca“ što znači nestati, umreti, tako da je ovo tumačenje monsenjera Rikarda potpuno lično.]

43. *Da li ste imali nekada utisak da vreme stane? Da li Vam se to često dešava u svakodnevnom životu ma koliko nakratko to bilo? U kojim prilikama?*

Da, kada je sve veselo i srećno. Kad osetim: „Kako mi je dobro ovde!“ Tada se ne bih nigde pomerio s ovog mesta. Takođe, kad vidim planine. Tada živim od sećanja, od prethodnih iskustava, jer sam sada nagluv i vrlo slabo vidim. Ali se osećam vrlo prijatno.

44. *Kakav smisao ima život? Šta čini dobar život i dobru smrt?*

Ja verujem da je moj život važan, ne samo kao sveštenika, već takođe i moj privatni život. Mislim da, kao sveštenik, mogu i dalje da činim dobro, kroz razgovor s ljudima, slušajući one koji s tobom rade ovako dugačke upitnike, ha ha. Ne treba ni za čim juriti.

Imam vrlo čvrsto uverenje o večnosti. Neću umreti. Umreću za druge. Ali ne za sebe. Živeću jedan drugi život, drugačiji. Kakav će biti taj život? Duhovan život. Kao duh koji se ne vidi ali postoji.

„Ja verujem samo u ono što vidim“, rekla mi je jedna žena. „Ali to nije istina“, rekao sam joj ja.

PRILOG

ETNOGRAFSKO RELIGIJSKI UPITNIK O ZAGROBNOM ŽIVOTU

1. Verujete li da postoji nešto posle smrti?
2. Šta mislite o ideji dobre i loše smrti u odnosu na zagrobni život?
3. Da li se plašite smrti ili mrtvih? Zašto?

4. Šta se desi ako neko umre otvorenih očiju? A ako se umre s otvorenim ustima?
5. Kaže se da treba pokojnika iznositi iz kuće s nogama okrenutim napred? Zašto?
6. Kako se pokojnik oblači? U svoje najbolje odelo? Ono sa venčanja? Ili se obmotava pokrovom?
7. Da li se stavljaju neki predmeti u kovčeg pokojnika kao talisman, da bi ga služila sreća na onom svetu?
8. Da li se pokušavalo da se pokojniku na neki način olakša ispuštanje duše?
9. I šta se radilo da se pokojnik ne bi vratio?
10. A šta sa stvarima koje bi ostale za pokojnikom? Da li se pripisivao ikakav efekat (pozitivan ili negativan) odeći u kojoj je bio kad je umro ili ostatku njegove odeće? A šta je s njegovim ličnim stvarima koje je za sobom ostavio?
11. Da li se provodila cela noć uz telo pokojnika? Koliko sati je moralo da prođe do sahranjivanja?
12. Kako su zvonila zvona za pokojnikom?
13. Da li su se tokom bdenja palile sveće? Zašto?
14. Da li ste za kremaciju ili sahranu?
15. Kada bi trebalo da vas sahrane, da li biste izabrali da budete sahranjeni u zemlju, u grob ili u nišu?
16. U slučaju kremacije, da li biste voleli da odlučite o mestu gde će Vaš pepeo biti rasut? Koje je to mesto? Zašto?
17. Da li ste čuli za nove biodegradabilne urne u koje se stavljaju seme drveta i malo zemlje, tako da pepeo pokojnika služi kao hrana novom drvetu? Šta mislite o tom sistemu?
18. Da li biste imali nešto protiv da donirate organe za transplantaciju?
19. Verujete li da takav izbor utiče na sudbinu čoveka na onom svetu?
20. Verujete li da dan smrti utiče na našu sudbinu na onom svetu?
21. Verujete li da oni koji umru na Veliki petak ili na Božić idu pravo u raj, jer su tih dana izuzetno vrata raja otvorena?
22. A šta se dešava ostalih dana u godini, na primer ako neko umre na dan nekog sveca? Ili u vreme nekih Bogorodičinih praznika?
23. Da li se dovodi u vezu dan smrti s danom smrti svojih voljenih? Da li jedan pokojnik povlači drugog?
24. Da li kovčeg mora da ima prozorčić, i ako je tako, zašto?
25. Da li ima značaja to što se sanduk nosi na ramenima?
26. Da li dan u nedelji na koji se obavlja sahrana utiče na sudbinu pokojnika i živih koji sahrani prisustvuju?
27. Da li ljudi koji prisustvuju sahrani treba da se obuku u neke iznošene stvari, naročito cipele?
28. Da li trudne žene mogu da prisustvuju sahrani?
29. Šta se desi ako tokom sahrane počne oluja? Da li to znači da će duša pokojnika stići na nebo?
30. Da li se smatra uvredljivim izraziti veselost tokom sahrane?
31. Posmrtno daće predstavljaju neku vrstu žrtvovanja hrane koja pomaže pokojniku da ostvari svoju sudbinu? Ili je to pre neka manifestacija zajedništva između živih i mrtvih?
32. Da li verujete u prelazni period između života i smrti, ili u progresivnu smrt?
33. Koliko dugo se smatra da pokojnici primećuju/osećaju ono što se dešava oko njih?
34. Koliko dugo živi osećaju prisustvo pokojnika dok ovi ne pređu u svet mrtvih (zvukovi, prikazanja...)?

35. Da li ste nekad imali osećaj da smrt može biti poništena? Osećaj da će se pokojnik vratiti među žive, naročito tokom prve godine od smrti?
36. Da li su se voljeni opraštali zauvek, ili se verovalo u ponovni susret? Na ovom svetu ili onom?
37. Kakav se odnos uopšte uspostavljao sa preminulim voljenima? Ili sa nevoljenima, u Vašem slučaju?
38. Koji su oblici i medijumi komunikacije s mrtvima? Snovi, vizije?
39. Da li verujete u duhove koji se vraćaju ili žive u nama?
40. Kako se zna da su to duhovi? Kako se manifestuju? Kroz buku, fenomen elektronskog glasa, snove, lica, neuobičajena pomeranja drveća, vrabaca, svetla, kroz nezgode, zlu sreću, bolesti osoba i životinja? Kakva su predskazanja smrti?
41. Gde i kada se pojavljuju duhovi? Na polju, na ulici, u kućama? Noću?
42. Da li se bojite da hodate sami noću?
43. Da li verujete u postojanje začaranih kuća, ukletih ili posednutih dušama mrtvih?
44. Verujete li da se nečija smrt može predskazati? Da li ste bili prisutni ili ste čuli da neke slike padnu kad neko umre u kući?
45. A šta sa ogledalima koja se razbiju? Da li ste videli običaj da se ogledala u kući pokrivaju kad neko umre?
46. Verujete li da ima satova koji stanu?
47. Da li ste videli da se otvaraju prozori na kući kad neko umre da bi njegova duša mogla da izađe?
48. Šta se radi s krevetom u kom je neko umro? Kako utiče u tom slučaju na one koji posle spavaju u njemu?
49. Verujete li u besmrtnost duše? Da li smrću tela nestaje duša?
50. Da li su neke osobe besmrtnije od drugih? Zašto? U kom smislu?
51. Da li se na različit način shvata zagrobni život u zavisnosti od pola i uzrasta preminulog?
52. Kako nastavljaju da žive oni koji nemaju potomstva? Da li je njihova sahrana jednako važna?
53. Kuda ide duša? Gde boravi? U kom obliku opstaje?
54. Kakav će biti onaj svet? Verujete li u pakao, u čistilište, u limb, u raj? Kako ih zamišljate?
55. Verujete li da decu treba krstiti što pre je moguće da ne bi otišla u limb?
56. Da li možete da zamislite neko drugo mesto kao odredište duša umrlih, kao na primer vrhove planina, nebo u fizičkom smislu, mesec, druge zvezde i planete, i sl.?
57. Da li je bolje da duša umrlog počiva na mestu gde je živeo ili na mestu koje je najviše voleo?
58. Da li postoje predodređena mesta na onom svetu za pojedine osobe, kao što su samoubice (pakao), mentalno zaostali (raj), nekrštena deca (limb) i sl.?
59. Da li verujete u reinkarnaciju ili u to da se esencija bića jednog pojedinca nastanjuje u narednom materijalnom telu?
60. Verujete li u kolektivni Strašni sud? A šta je s pojedinačnim sudom?
61. Verujete li u besmrtnost tela? U uskrsnuće tela? Koje će osobine zadržati telo (pol, uzrast itd.)?
62. Jeste li viđali slučajeve ljudi koji su izgubili veru, skeptike ili ravnodušne prema religiji koji su zvali sveštenika tek onda kad su bili na samrti, uplašeni da će biti prokleti?
63. A suprotno? Da li ste videli nekog ko je izgubio veru na samrtnom odru?

64. Verujete li u posrednike koji su specijalizovani u spasavanju duša, koji oslobađaju duše iz čistilišta, kao što je na primer Gospa Karmelska?
65. Da li se skapulari Gospe Karmelske oblače tek rođenoj deci da bi, ako umru pre krštenja, otišli u raj a ne u limb? Da li ih nose i odrasli? A stari?
66. A šta je s ostalim skapularima, kao što je skapular reda Gospe Žalosne, na primer?
67. Kakvo značenje imaju medalje? (Papa Pije X koji se upokojio 1914, odobrio je korišćenje medalje umesto skapulara Gospe Žalosne, s tim da s jedne strane ima prikaz Presvetog Srca Isusovog a s druge prikaz Bogorodice.)
68. Još jedan posrednik je Presveto Srce Isusovo. Da li će oni koji se pričešćuju svakog prvog petka u mesecu devet meseci bez prekida biti pre spašeni ili bar skratiti svoje vreme u čistilištu?
69. Verujete li u opšte spasenje?
70. Da li ste vidali testamente u kojima je bilo zahteva da se godišnje služi pomen?
71. Da li molitve živih za mrtve pomažu da umrli odu u raj? Ili da uđu u raj pre? A šta ako se preminuli nije pokajao pre smrti, da li i tada molitve važe ili nemaju nikakvog efekta?
72. Da li ste služili mise za duše u čistilištu? A udeljivanje milostinje? Da li ste se nekad molili za sebe, da li ste prinostili ličnu žrtvu?
73. Koliko često idete na groblje?
74. Da li se pokojnika sećamo najviše na Dušni dan 2. novembra ili na Sve svete 1. novembra? Kakva je razlika, ako postoji, između ova dva praznika? Da li se jednu posebne poslastice tokom tih dana?
75. Koja vrsta molitvi se koristi na groblju? Da li se s mrtvima govori mentalnim putem? Prosto se misli na njih? Ili se na groblju više oseća njihova blizina, društvo i inspiracija?
76. Kakve se emocije proživljavaju? Veselost, tuga, uteha, ljutnja itd.?
77. Da li sudbina duše ostavlja može da se protumači i na osnovu toga da li mu na grobu raste cveće ili korov?
78. Kakvi se prilozii ostavljaju na grobu ili kod rozarijuma? Cveće? Hrana? Predmeti? Za koga ili u koju svrhu?
79. Verujete li da životinje imaju dušu? Jesu li besmrtni? Na koji način?
80. Šta znači prisustvo leptira ili moljaca?
81. A šta je s crnim mačkama? I drugim životinjama, naročito nekim pticama?
82. Da li se biljke rađaju i umiru ili žive neprestano bez prekida na neki način?
83. Kakav je generalno odnos prirode i onog sveta?
84. Postoje li neki prirodni prostori, kao što su šume, vrh planine, otvoreno more, ili podzemni i podvodni svet, gde se ideja onostranog direktnije proživljava? Kako? Zašto?
85. Da li zamišljate reintegraciju tela umrlog sa Prirodom kao reintegraciju sa zemljom, vazduhom, vodom, vatrom (pepeo) i sl.?
86. Kako tumačite reči iz Biblije: „Jer ti si prah i u prah ćeš se vratiti“ (Postanje, 3, 19)?
87. Verujete li da je važno da se poštuje volja koju je pokojnik izrazio pre smrti u vezi s tim kako će se njegov leš tretirati ili kakva će biti sahrana? A šta je s poštovanjem ostalih aspekata koji se tiču naslednika, kao što su pitanja imovine, običaja i sl.?
88. Verujete li da se karakter umrlog menja vremenom ili nije tako? Da li pokojnici čine suprotno onome što su radili u životu, to jest, da li u živima izazivaju suprotna osećanja od onih za njegovog života?

89. Da li se ljudi sećaju umrlih onakvih kakvi su bili ili, u slučaju da je reč o dragim osobama, sećanje bira njegove najbolje osobine i momente? Kako se izražava zahvalnost koja se oseća prema mrtvima?
90. Da li se ljudi svete nekim pokojnicima zbog štete koju su od njih pretrpeli tokom života? Kako? Da li Vi verujete da se mrtvi svete živima?
91. Da li ste nekad osetili krivicu zbog nekih pokojnika prema kojima se niste ophodili na najbolji način dok su bili u životu? Kako se izražava takvo osećanje? Kako se može izlečiti?
92. Verujete li u nastavak ljubavi na onom svetu, naročito ljubavi u muško-ženskom smislu, erotskom i bračnom?
93. Šta mislite da će se desiti onima koji ponovo stupe u brak pošto ostanu bez supružnika?
94. Da li udovice nose prsten s venčanja svog muža? A udovci? Da li udovice nose pepeo svog pokojnog muža oko vrata? Da li hoće da počivaju na istom mestu kao i suprug? A udovci?
95. Koji su još običaji vezani za udovce i udovice u vezi sa održavanjem ljubavi posle smrti supružnika i ispunjavanjem društvenih konvencija?
96. Koliko dugo traje žalost za preminulim? U čemu se sastoji? Za kim se žali? Kako to utiče na pokojnika, ako utiče, ili na sentimentalnu vezu onog ko žali i pokojnika?
97. Da li zamišljate onaj svet kao neki svet suprotan ovome? U kom smislu?
98. Da li zamišljate da postoji neki lični onaj svet, tj. da li verujete da ćete sačuvati svoj identitet i individualnost i da ćete ih biti svesni? Kako vi zamišljate da će to biti?
99. Verujete li u poklapanja ovog i onog sveta? U smislu simultanosti? Da li je već ovaj život „onaj svet“ za neki drugi svet?
100. Da li ste imali nekada utisak da vreme stane? Da li Vam se to često dešava u svakodnevnom životu ma koliko nakratko to bilo? U kojim prilikama? U kojoj meri to ukidanje ili izmenjena percepcija vremena može da se iskusi kao pogled u večnost?
101. Kakav smisao ima Vaš život? Šta čini dobar život i smrt?

Bibliografija

- Acín, Ramón et al. (2000). *Mosen. Historias de curas en el Pirineo aragonés*. Jaca: Pirineum.
- Adell, José Antonio, Celedonio García (2003). *Leyendas misteriosas de Aragón*, Huesca: Pirineo.
- Andolz Canela, Rafael (1995). *La muerte en Aragón*. Zaragoza: Mira.
- Barandiarán Ayerbe, José Miguel de (1946). Catalogue des stations préhistoriques des Pyrénées Basques. *Ikuska*, 1, 24–40.
- Bueno Bellido, Jesús Manuel, Roberto Esteban Pradas (1986). *Estudios sobre derecho sucesorio aragonés*, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 79–115.
- Castán, Adolfo (2000). *Lugares mágicos del Altoaragón*, Huesca: Ediciones del Alto Aragón.
- Gil Muñoz, Margarita (2005). *La vida religiosa de los mareantes. Devociones y prácticas*, Madrid: Ministerio de Defensa.
- Guatas, Manuel Garcia (ed.) (1992). *Inventario artistico de la provincia de Huesca: Partido Judicial de Boltaña*, Madrid: Ministerio de Cultura.
- Lafoz Rabaza, Herminio (1990). *Cuentos aragoneses de tradición oral*, Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses.

- Rivas Pérez, José Enrique (1945). *El testamento ante el párroco en Aragón*, Zaragoza: Librería General.
- Ruiz Molina, Antonio (2012). La devoción mariana en la Orden del Carmen y la advocación “Virgen del Carmen”, *Advocaciones marinas de gloria*, San Lorenzo de El Escorial: Instituto Esurialense de Investigaciones Históricas y Artísticas, 53–74.

Izvori ilustracija

Arhiv autora – fotografije snimila María Tausiet.

“Death Does Not Exist”: An Ethnographic-Religious Interview About the Afterlife

María Tausiet

Summary

Inspired by the example of José Miguel de Baradiarán’s “Guide to Conducting an Ethnographic Interview” (1975), this article is the result of an exhaustive interview of one hundred and one questions focused on the beliefs and practices associated with the possibility of life after death. The interview, conducted with the priest Ricardo Beneded (1930–2016) shortly before his death suggests that many ancient ideas and customs persisted in various regions of the Pyrenees up until the late twentieth century.

Key words: Ethnographic-religious interview, Death, Afterlife, Rural Parish Priests, Traditional and Popular Religiosity, Immortality, Ghosts

“La Muerte No Existe”: Una entrevista etnográfico-religiosa sobre el Más Allá

María Tausiet

Resumen

Siguiendo el ejemplo y la inspiración de la “Guía para una encuesta etnográfica” publicada por José Miguel de Barandiarán en 1975, se propone una encuesta exhaustiva de ciento y una preguntas, centrada en este caso en las creencias y prácticas acerca de una posible vida después de la muerte. Un excelente testimonio de la pervivencia de

muchas ideas y costumbres ancestrales hasta finales del siglo xx en varias comarcas del Pirineo oscense representa la conversación basada en dicha encuesta con el sacerdote Ricardo Beneded (1930–2016), que tuvo lugar poco antes de su fallecimiento.

Palabras clave: Encuesta etnográfico-religiosa, Muerte, Más Allá, Párrocos rurales, Religiosidad tradicional y popular, Inmortalidad, Fantasma.

Dr María Tausiet

Независни истраживач

E-пошта: mariatausiet@gmail.com

Примљено: 10. 2. 2017.

Прихваћено: 7. 4. 2017.